

tju, saj sploh ni omenjena sodobna krščanska misel in umetnost, karitativna dejavnost in duhovnost itd.

Pravna zgodovina

Pravni zgodovini je nekoliko večja pozornost namenjena le v francoskih učbenikih, v drugih državah je zapostavljena. Tudi v Sloveniji, saj v učbenikih pravni zgodovini ni namenjen niti 1 % prostora. Prav tako je analiza odkrila še velike vsebinske pomanjkljivosti: npr.: ni predstavljena bistvena razlika med revolucionarnim in običajnim pravom. Revolucionarno pravo v imenu višjih revolucionarnih ciljev dopušča nasilje z usodnimi posledicami, kontinentalni pravni sistem pa oblikuje ljudstvo, in sicer preko predstavniškega telesa (parlament). Temeljna pravila so osnovana v ustavi, splošna v zakonih, podrobnosti pa v podzakonskih aktih.

Zgodovina vsakdanjega življenja

V sedaj veljavnih učbenikih se je zgodovina vsakdanjega življenja lepo uveljavila in pomeni v nekem smislu popestritev, oziroma je ta vrsta zgodovine ustvarila bolj zanimivo in življenjsko podobo slovenskih učbenikov. Kljub temu je treba poudariti, da ta vrsta zgodovine v naših učbenikih še vedno ni na mednarodnem nivoju. Manjkajo pomembne zanimivosti o življenju največjih umetnikov, znanstvenikov in državnikov, npr: v avstrijskih učbenikih je navedeno, da je imela znamenita cesarica Marija Terezija v edini zakonski zvezi kar 16 otrok. Od teh so trije umrli že med porodom, sedmi otrok pa je bil kasnejši cesar Jožef II. V naših učbenikih bi bilo lahko zapisano kaj o Josipu Brozu Titu, ki je bil kar sedemkrat poročen. Njegov najbolj znani otrok je bil Mišo Broz, ki je bil nekaj časa celo vodilni hrvaški gospodarstvenik (direktor Ine). ■

Literatura

Bernik Burja, Valerija (2006): *Vsebinske in metodološke spremembe v osnovnošolskih učbenikih zgodovine od konca 19. do začetka 21. stoletja na Slovenskem*. Doktorska disertacija. Ljubljana.

Zgodbe šolske zgodovine v zgodovini šolstva

✍ Branko Šuštar

Nemara mi je še od uvoda v študij zgodovine ostal v spominu razmislek o razliki med šolsko zgodovino, ki se poučuje v šoli, in zgodovino kot vedo z znanstvenim pristopom k proučevanju preteklosti z viri in njihovo kritično analizo. Tedaj nam je prof. dr. Bogo Grafenauer predstavil šolsko zgodovino kot dogovorjeno formulo, kot izbrano pripoved o preteklosti za šolsko rabo.

Vseh teorij in dilem razvoja ne gre predstavljati v šoli, sploh ne v vznemirjenju dijakov in učencev! Hkrati pa državni vpliv na vsebino pouka skrbi za okvir šolske zgodovine, ki ji ne sme manjkati didaktičnega pristopa, družbene angažiranosti in tudi spodbujanja čustvene zavzetosti. Izbrane teme in pravi poudarki, primerni za navduševanje mladine za vzgojne ideale ter domovinsko vzgojo v ožji in širši domovini, so zaznamovali pouk tako v cesarsko-kraljevih časih slovenstva pod Habsburžani in Avstro-Ogrsko kot tudi v obeh jugoslovanskih obdobjih: tako monarhistične Dravske banovine kot Socialistične republike Slovenije. Pravzaprav so bili le poudarki drugače izbrani.

Pouk v obdobju med obema vojnama je bil še bolj pester, nekoliko tudi po letu 1945, saj Slovenci od leta 1918 živimo pravzaprav v štirih sosednjih državah, pa tudi v zdomstvu in izseljenstvu. Ko je čas nestrpnosti v letih

med koncem prve in začetkom druge svetovne vojne tudi šolsko zgodovino pojmoval kot zgodovino države in poučeval Slovence v državnem jeziku (predvsem v italijanskem za nesrečno rapalsko mejo, nemškem na Koroškem in v Porabju tudi v madžarskem), je v jugoslovanskem delu Slovenije razmah šolstva prinesel tudi slovenizacijo in nastanek univerze v Ljubljani (l. 1919). Naglašena vloga karantanske slovenske države se je obdržala v simboliki šolskega pouka še v 2. pol. 20. stol.; bila je bolj izpostavljena, kot dopušča novejša raziskave. Celjski knezi so bili s poseganjem na jug predstavljeni v učbenikih pred l. 1941 kar kot vir jugoslovanske ideje. Nova država je tudi s šolskim poukom iskala povezave med Slovani, ki so že konec antike naseljevali področja, razdeljena z delitvijo rimskega imperija na vzhodni in zahodni del, kar še v naš čas prenašata latinski katolicizem in cirilsko pravoslavje, če omenimo le karakteristično pisavo in cerkveno pripadnost. Jugoslovanski okvir usmeritve šole po l. 1918, ki je kdaj zdrsnila v *jugoslovenstvo*, pa je pomenil tudi nadaljevanje vseslovanskega povezovanja še iz let dvojne monarhije. V pretežno srbsko in hrvaško govoreči državi si je bilo treba zavzeto prizadevati za slovenstvo in slovenski jezik, a hkrati ohraniti odprtost v svet; to je dolga leta pri slovenski inteligenci pomenilo predvsem znanje

“ Se dá najti spodbudo za vzgojo za demokracijo, humanistične vrednote, za tolerantnost in posebej za poštenost ter vrlino, h katerim že stoletja pozivajo zapovedi s Sinaja? ”

nemščine. Šolska politika pouka tujih jezikov je tudi zanimiva ilustracija zunanjepolitične usmeritve države. Pri tem iz časa po letu 1945 izstopa vpliv spora z Informbirojem (1948) na do tedaj prevladujoč pouk ruščine.

Med zavezanostjo domu in odprtostjo v svet

Izbrane teme in poudarki vplivajo tudi na sodobna iskanja šolstva v Republiki Sloveniji, kako pripovedovati mladim zgodbe preteklosti. Je tu (še) prostor za vznemirljivo kritičnost, za drugo mnenje, za prizadevanja za objektivnost? Se dá najti spodbudo za vzgojo za demokracijo, humanistične vrednote, za tolerantnost in posebej za poštenost ter vrlino, h katerim že stoletja pozivajo zapovedi s Sinaja? In slovenstvo, naj bo vpeto v skupne zgodbe Evrope ali zamejeno v lokalno *domačijskost*? Najti pravo razmerje 'dom in svet' tudi pri pripovedovanju zgodovine ni lahko, naj bo hkrati zavezano narodu in odprto v svet: kot kakšni naši impresionisti, ki z upodobitvijo domačih motivov govorijo čisto moderno in evropsko.

Skupna zgodovinska izkušnja lahko povezuje in tako sooblikuje narod, a ne spomin ne vrednotenje te izkušnje nista enaka med Slovenci, temveč poznamo zelo različno osebno in rodbinsko izkušnjo. Kakor je značilnost Slovenije prav regionalna pestrost, tako smo tudi ljudje v tem rajju pod Triglavom prav različni – ne le danes, tudi v zgodovini. Kar je za nekoga vstop v zahodnoevropski kulturni okvir, je lahko za drugega predvsem uklanjanje močnejši politični sili, ki je s fevdalizmom srednjega veka prinesla tudi pokristjanjevanje. Kot je za ene leto 1918 s prehodom iz starega avstrijskega (habsburškega) prostora v državno skupnost večjega dela južnih Slovanov kar uresničenje 'tisočletnih sanj' po samostojni državnosti – odločitev za Jugoslavijo je večinsko podprl tudi slovenski politični katolicizem s škofom Jegličem –, je za druge lahko le neka 'jugonostalgija' in celo stranpot. In slovenska državnost v Jugoslaviji po letu 1945 je za ene s priključitvijo Primorske vsaj tam osvoboditev od fašističnega nacionalnega zatiranja in pot

k zedinjeni Sloveniji, za druge pa – po tragiki medvojnega okupatorskega in medsebojnega nasilja – predvsem začetek ideološke tiranije. To sta pospremila v času obračunavanja 'premaganih' in 'zmagovalcev' po majskem koncu vojne l. 1945 odstranitev tistih, ki niso ustrezali 'novi stvarnosti': pomor strašljivih dimenzij in eksodus več tisočev v čezoceanske dežele. In mnogo kasneje – javni krik za spremembe in za pravično družbo, za spoštovanje človeka, za vrednote poštenja in še česa, kar najdemo že v desetih zapovedih, je po dobrih 20 letih od samostojne Slovenije za ene revolucija, za druge pa kar kontrarevolucija, če uporabimo ideološke oznake druge polovice 20. stoletja. Marsikatero od zgodb novejša zgodovine so le malo vpete v šolsko rabo, vsaj v srednjih šolah, kjer učne teme izbira pravzaprav matura.

Kaj nam prinaša zgodovinska pripoved?

Zgodovinska pripoved nam lahko da občutek za čas in razvoj, ki ni venomer le zgodba o napredku in uspehu, pač pa o razvoju, ki spremlja civilizacije skozi čas tudi z njihovim minevanjem in odmevi v našem času. Kaže nam iskanje gospodarskih sistemov, državnih oblik demokracije in tiranije, parlamentarnega sistema in absolutizma različnih ideoloških sistemov 20. stoletja, številne vojne in le en sam mir. Se lahko iz pripovedi nekdanjih držav in sistemov kaj naučimo? Veliko ne, a vsaj prepoznamo morda skušnjava političnih usmeritev, ki nas lahko po demokratični poti pripeljejo tudi do totalitarizma. Zgodovina nam ne daje odgovorov na izzive našega časa, glasno pa opozarja: pokaže nam, kako so se v preteklosti na podobne ali prav takšne dileme odzvali *prednamci*, tudi pripadniki minulih civilizacij, saj tudi z njimi živimo, kot nas, vajene desetiškega sistema, opozarja že pogled na uro s 60 minutami. Šolska zgodovina nam tako predstavlja zgodbe – njihov izbor, kombinacije, poudarke in utemeljeva-

nja –, s katerimi so od konca 18. stoletja z razširitvijo splošnega šolskega pouka kot šolanja množic poučevali in vzgajali generacije naših prednikov v zglede ali vsaj primerne državljane. Je danes, v času odstiranja tabujev in vzgoje za demokracijo, bistveno drugače? In zgodovina šolstva nam ob sprehodu skozi delovanje šole kot najprej zasebne (cerkvene, mestne), nato pa državne in javne ustanove za prenašanje znanja in kulture predstavi spreminjajoče se oblike ter načela vzgoje in pouka. Pri tem je za slovenski kulturni razvoj najimunitnejša pripoved o jezikovnem pouku: prva slovenska tiskana knjiga (z vidika večine delo 'nekih' heretičnih protestantov) je tudi prvi učbenik. In pouk v slovenščini kot maternem jeziku učencev je stalna zahteva slovenskega narodnostnega gibanja. A šola je, tudi za vero in narodnost vnetemu pedagogu A. M. Slomšku, vedno pomenila odprtost v svet: prav s poukom tujega jezika, tedaj nemščine, je šolar lahko postal študent na gimnaziji in do l. 1919 tudi na univerzi.

Pri današnjem pripovedovanju zgodovine v tem rajju pod Triglavom je

Spravni proces na Slovenskem

Vloga pouka zgodovine

✍ Andreja Valič Zver

Ambientalna postavitve, v učilnici okrog 1900. Arhiv Slovenski šolski muzej

potreben pogled naprej, je pomembna vzgoja za demokracijo, za strpen in vztrajen dialog, da prislunhno drugemu in skušamo razumeti razloge za njegovo drugačnost. Da smo zavzeti za iskanje resnice, za vzgojo občečloveških vrednot, ki v našem zahodnem svetu govorijo predvsem z jezikom krščanske kulturne tradicije. Pri tem pa velja v Cerkvi bolj poslušati glas oznanjevanja evangelija, ki je na strani ubogih, ki svari pred bogastvom in njegovim kopičenjem, kot pa slišati zapeljivo petje siren tega sveta ter se vdati tudi finančnim in političnim skušnjavam. Nad vsem pa je ljubezen – torej za vrednote zavzeta družinska vzgoja, ki ji lahko dragocena šolska prizadevanja le kaj dodajo. ■

Opomba

Več o zgodovini šolstva najdemo tudi med članki v *Šolski kroniki, reviji za zgodovino šolstva in vzgoje* (ISSN 1318-6728), ki izhaja od leta 1964 in jo kot svoje glasilo izdaja Slovenski šolski muzej. Pregled vsebine: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>.

O zgodovini šolstva je marsikaj tudi na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/>.

Vrsta mednarodnih dejavnosti potrjuje misel, da Evropa ne bo združena, dokler se ne bo vzpostavila kot prostor, ki prepozna fašizem, nacizem, komunizem ter druge totalitarne in avtorske režime kot svojo skupno dediščino ter vzpostavlja odkrito razpravo o zločinih totalitarnih režimov v preteklosti.

Totalitarni režimi

Slovenec so v dvajsetem stoletju prizadeli trije totalitarni režimi, ki so kršili človekove pravice: fašizem, nacizem in komunizem. Zločini prvih dveh totalitarizmov so bili prepoznani kot taki, slovenska družba in država sta jih kot take obravnavali in obsodili. Zločini komunizma so bili vse do osamosvojitve Slovenije 'tabu' tema, o kateri se javno ni smelo govoriti. Med preteklostjo, kakršna se je v resnici zgodila, in preteklostjo, kakršna je bila ustvarjena za vzdrževanje podobe "države in družbe po meri človeka", je zeval nepremostljiv prepad. Trpljenje ljudi, ki so se znašli v neusmiljenem kolesju komunističnega režima, je ostajalo zaprto za zidovi molka. Redki glasovi o sistemskem in sistematičnem kršenju človekovih pravic v času komunizma so se množili v obdobju demokratizacije in osamosvajanja konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja. Spravna maša, ki jo je daroval tedanji ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar v Kočevskem Rogu v začetku

julija 1990, je zaznamovala začetek pravnega procesa na Slovenskem.

Sprava odpira pot

Smo storili dovolj za spravo, ki je nujen predpogoj za delovanje pravne in pravične države, zanjo pa morajo biti izpolnjeni temeljni pogoji: vedenje, razumevanje in toleranca? Kako pristopiti k temu zelo občutljivemu vprašanju? Treba je razlikovati več ravni:

- aktiviranje pravne države: ustvarjanje zakonskih podlag za popravno krivic,
- znanstvenoraziskovalno delo: še posebej zgodovinopisno,
- politična raven: sprejem ustreznih političnih izjav,
- edukacijska raven: vzgoja in izobraževanje za demokratično politično kulturo,
- posebna raven je osebna: veže se predvsem na t. i. kulturo odpuščanja.

Povojne mlade generacije so pri šolskem pouku na Slovenskem poslušale o zločinih fašizma in nacizma, o zločinih totalitarnega komunističnega režima pa se v šolah ni govorilo. Boleče zgodbe so bile zamolčane in spravljene nekje daleč za fasadami neizgovornega. Tako je bilo varneje. Še danes, v času, ko je Slovenija že več kot dvajset let umeščena v demokratični svet, mnoge Slovenke in Slovenci s strahom in skrbjo pripovedujejo svoje tragične zgodbe iz časa komunizma.

Pri ukvarjanju z zločini totalitarnih režimov in še posebej pri posredovanju znanja o tematiki kršenja človekovih pravic se srečujemo z vprašanjem, ali je modro govoriti o stvareh, ki bolijo. Po mnenju strokovnjakov molk ne zdravi ran, pač pa sčasoma postanejo te rane